

© Рібцун Ю. В. До проблеми вивчення загального недорозвинення мовлення в дітей молодшого дошкільного віку / Ю. В. Рібцун // Актуальні проблеми сучасної логопедії : матеріали конф. – К., 2007. – С. 29-32. – (Серія „Столична освіта”).

УДК 376.36 – 053.4 „465.03/03/.04”

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО МОВЛЕННЄВОГО НЕДОРОЗВИТКУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Юлія Рібцун

Згідно з наміченими шляхами модернізації освітньої галузі [1] сучасні реформаційні процеси потребують конструктивно нового підходу до навчально-виховного процесу дошкільних установ, особливо таких, що мають корекційно-розвивальну спрямованість.

Проблема удосконалення спеціальної дошкільної освіти в Україні передбачає реорганізацію педагогічного процесу і в групах для дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Саме тому з 2002 року у спеціальних закладах для дітей з важкими вадами мовлення почали функціонувати групи для дошкільників молодшого віку, яким був поставлений діагноз ЗНМ. У більшості з них до 3-річного віку спостерігалась затримка мовленнєвого розвитку різної, у т.ч. й нез'ясованої етіології.

У багатьох випадках в разі виникнення несприятливих чинників як у період внутрішньоутробного розвитку, так і під час пологів, виникає складний системний мовленнєвий дефект – ЗНМ [2, 5, 6]. Такі проблеми потребують від медиків, соціологів та педагогів нагального вирішення, підвищеної уваги, ранньої кваліфікованої діагностики та допомоги.

Саме тому слід якомога раніше проводити діагностування мовленнєвих порушень у дітей для їх своєчасного виявлення та попередження. Але відсутність чітко окреслених напрямків та форм корекційно-розвивальної роботи з дітьми даної вікової групи, недосконалість програмно-методичного забезпечення заважає змістовній, цілеспрямованій, продуктивній роботі педагогів. Це свідчить про необхідність проведення комплексного дослідження з названої проблеми,

спрямованого на розробку адекватних методів діагностики та корекції порушень мовленнєвого розвитку означеної категорії дітей.

Правильно організоване корекційне навчання та виховання дошкільників в умовах спеціального закладу потребує всебічного вивчення їх мовленнєвих і немовленнєвих процесів, сенсомоторної сфери, інтелектуального розвитку, а також якостей особистості та соціального оточення.

Р.Є. Левіна зазначала, “для того, щоб правильно визначити й ефективно вплинути на мовленнєвий дефект, вибрати найбільш раціональні та економічні шляхи його подолання, необхідно вміти виявляти характер мовленнєвих вад, їх глибину і ступінь, вміти аналізувати, які компоненти мовленнєвої системи є порушеними“ [3, с. 31].

В основі логопедичного обстеження лежать загальнопедагогічні методи і принципи. Воно обов'язково враховує онтогенетичний, етіопатогенний, діяльнісний принципи та взаємозв'язок мовленнєвого і загального психічного розвитку. Обстеження є комплексним, цілісним та динамічним, адже паралельно аналізуються всі сторони мовлення та його компоненти. Це відбувається на фоні дослідження усієї особистості дошкільника, з урахуванням даних його розвитку – як загального, так і мовленнєвого, починаючи із самого раннього віку.

Обстеження дитячого мовлення проводиться логопедом двічі: восени, щоб правильно спланувати роботу на рік, і навесні, щоб підвести підсумки проведеної роботи. Педагог в ході динамічного вивчення дошкільника прослідковує поступальний хід його розвитку, не лише виявляючи у дитини відхилення у формуванні кожного з компонентів мовленнєвої системи, але й аналізуючи характер даного порушення у порівнянні з нормою, співвідносить методи та вимоги навчально-виховної програми.

Розкриваючи характер прояву загального недорозвитку мовлення у дошкільника, слід визначити обсяг наявних мовленнєвих навичок у дитини, співставити його з віковою нормою, а також із рівнем психічного розвитку, виявити співвідношення дефекту і компенсаторного фону, мовленнєвої активності та інших видів психічної діяльності, з'ясувати, що саме лежить в основі даного порушення.

При виявленні мовленнєвих дефектів необхідно проаналізувати взаємодію оволодіння звуковою стороною мовлення з розвитком лексичного запасу і граматичної будови, стан цих компонентів; виявити компенсаторну роль збережених ланок мовленнєвої функції; співставити рівень розвитку мовних засобів з їх реальним використанням у мовленнєвому спілкуванні. Врахування вікових та особистісних особливостей обстежуваного дозволяє виявити не лише наявні відхилення у дитини, а й спиратися саме на них у подальшій корекційно-розвивальній роботі.

Аналіз наукових підходів до вивчення дитячого мовлення [2, 4, 6, 7], дозволив розробити методику експериментального обстеження дітей-логопатів.

Базовим експериментальним майданчиком став дошкільний навчальний заклад для дітей з важкими вадами мовлення №611 Оболонського району м. Києва.

Констатуючий експеримент проводився в три етапи.

Перший етап був пропедевтичним і включав: збір анамнестичних даних, вивчення документації, спостереження за ігровою діяльністю, бесіду з дитиною.

Другий етап спрямований на обстеження моторної функції та когнітивного розвитку дітей.

Третій етап містив завдання на виявлення особливостей мовленнєвого розвитку дітей.

Коротко зупинимось на змісті кожного етапу обстеження молодших дошкільників із ЗНМ.

Після ознайомлення з анамнестичними даними, повідомленими батьками в процесі цілеспрямованого спілкування і доповненими медичними довідками (ЛОР, психоневролога, офтальмолога), логопедом проводилась бесіда, метою якої було встановлення контакту із дитиною, виявлення її загального світогляду, рівня володіння фразою. В ході бесіди відзначалося, якими саме відповідями користується дошкільник (однослівними чи фразовими), наскільки ці відповіді правильні за змістом, як оформлені окремі слова та речення (граматично і фонетично). Питання підбиралися з урахуванням віку та індивідуальних особливостей дітей: – Як тебе звати? Ти знаєш, скільки тобі років? Які в тебе є іграшки?

Під час бесіди зверталась увага на слух дитини: чи не прислуховується, чи добре чує питання. Оцінювалась і поведінка: посидючість, інтерес, вміння зосередитись, швидкість відповідей, реакція на утруднення (соромливість, негативізм, байдужість, ейфоричність, знервованість). З'ясовувалось, які засоби спілкування (вербальні чи невербальні) та його рівні (тактильно-емоційний, емоційно-мовленнєвий, предметно-дійовий) превалюють у дошкільника.

Вже після першої зустрічі з дитиною склалися певні уявлення щодо повноти, зрозумілості, темпу, плавності мовлення, приблизне орієнтування в тому, наскільки правильно дитина оволоділа звуковимовою, які відхилення від норми присутні в мовленні. Тобто у результаті проведення попередньої бесіди, спостережень, визначення рівня спілкування формується перше враження щодо рівня мовленнєвого розвитку дошкільника, яке дає можливість вибрати правильні напрями корекційної роботи.

Другий етап складався із завдань у кілька блоків:

I блок – вивчення стану загальної та дрібної моторики;

II блок – вивчення стану невербального інтелекту, сенсорно-перцептивної діяльності (сприймання кольору, форми, величини, розміру);

III блок – вивчення особливостей уваги (концентрація, стійкість), пам'яті.

Методика була модифікована у відповідності до віку дитини, особливостей її мовленнєвого розвитку; враховувались індивідуальні особливості, емоційний стан на момент обстеження. Всі завдання пропонувались в ігровій формі, з урахуванням поступового зростання складності, від найбільш простих до більш складних; були позитивно спрямовані; використовувались як вербальні, так і невербальні способи заохочення (погладжування по руці, голові, кивок головою).

Оцінка дій дитини відбувалася за такими показниками: прийняття завдання, способи виконання, навченість, бажання грати з дорослим, ставлення до гри, до результату, результат.

При обстеженні зверталася увага на те, як дитина вирішує поставлене перед нею завдання (діє цілеспрямовано, звертається за допомогою чи намагається подолати виниклі утруднення самостійно), відмічалось, які види допомоги необхідні

дошкільнику в процесі занять і поза ними (пояснення, вказівка, повторення інструкції, навідні питання, наочний зразок дій і т.п.).

Правильне визначення рівня інтелектуального розвитку, стану немовленнєвих процесів допомагає краще організувати обстеження компонентів мовленнєвої системи, підібрати ті форми і методи, які найбільш доступні для кожної окремої дитини.

Дослідження розуміння зверненого мовлення різного ступеня складності відбувалося шляхом виконання дітьми словесних інструкцій. Відмічалось, які інструкції доступні для дитини, які – ні, з'ясовувалось, в якій мірі регулюється діяльність дитини (покажи, дай, принеси, візьми, зроби, намалюй) в межах слів та фраз, які доступні її розумінню. Зверталась увага на те, як дошкільник виконує інструкції, що містять завдання на виконання дій у певній послідовності (плануюча функція мовлення). Під час виконання дитиною мовленнєвих інструкцій, а також в той час, коли вона вслухається в них, зверталась увага на наявність чи відсутність ехोलалій, пошуки артикуляцій, мимовільне включення експресивного чи супровідного мовлення.

Після обстеження стану артикуляційної моторики переходили до вивчення звуковимови, поєднуючи його з аналізом рівня фонематичного сприймання та складової структури. Для обстеження словника нами був складений приблизний перелік слів, які діти повинні розуміти та вживати у власному мовленні. Окреслений лексичний мінімум визначався з урахуванням програмних вимог масового дитячого садка за всіма видами діяльності. В процесі обстеження також вивчався стан граматичної будови та зв'язного мовлення дошкільника, обстежувались як словозміна, так і словотворення.

Цілісно обстеживши мовлення дітей, вже можна зробити загальний висновок і на основі цього спланувати корекційно-виховну роботу, роблячи особливий акцент на тих ланках, які страждають найбільше. Але на цьому не можна вважати обстеження завершеним, адже в процесі спостережень, занять, індивідуальних бесід як з дітьми, так і з батьками, ми отримуємо нову інформацію, що вимагає коригування усього навчального процесу.

Таким чином, все вищезначене вказує на те, що тільки такий комплексний, і разом з тим індивідуальний підхід до вивчення дошкільника-логопата сприяє більш правильному визначенню завдань корекційного спрямування, що є основою для якнайшвидшого і найповнішого покращення як загального, так і мовленнєвого розвитку.

Використана література:

1. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації: Факти, роздуми, перспективи. – К.: Грамота, 2003. – С. 215-216.
2. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филічева Т.Б. Логопедия. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников: Кн. для логопеда. – Екатеринбург: Изд-во АРД ЛТД, 1998. – 320 с.
3. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просв., 1968. – 367 с.
4. Соботович Е.Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции. – М.: Классикс Стилль, 2003. – 160 с.
5. Тржесоглавова З. Легкая дисфункция мозга в детском возрасте. – М.: Медицина, 1986. – 255 с.
6. Филічева Т.Б., Чиркина Г.В. Изучение детей с общим недоразвитием речи в специальном детском саду // Дефектология. – 1985. – №6. – С. 55–62.
7. Шахнарович А.М. К проблеме психолінгвістического анализа детской речи. – Дис. ...канд. филол. наук. – М., 1974. – 189 с.